

Лаухіна І. С., канд. пед. н, доцент кафедри теорії
та практики іноземних мов

*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*

Побережник О.В., викладач

*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРБАЛЬНОГО ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДИНИ В РУСЛІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У кінці ХХ ст. у мовознавстві виник новий напрям досліджень мовних явищ, який ґрунтувався на концепції антропоцентризму, згідно з якою людина вважається центром світобудови, а мова – це своєрідний інструмент, за допомогою якого вона вивчає світ. Антропоцентричний підхід до аналізу лінгвістичних явищ полягає в тому, що вчені розглядають їх у нерозривному зв'язку мови, людської свідомості й пізнання особистістю світу. З огляду на це увага багатьох сучасних мовознавців зосереджена на тих ментальних утвореннях людської психіки, які пов'язані з емоційною сферою індивіда, що й визначило актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питанню когнітивного підходу до вивчення мовних феноменів присвятили свої праці Ю. Апресян, Н. Арутюнова, М. Одинцова, Ю. Степанов, В. Телія, М Степанюк та ін.

Мета статті – розглянути теоретичні засади вивчення мовних репрезентацій базових емоцій людини з точки зору антропоцентричної парадигми.

В основі антропоцентричного підходу до вивчення лінгвістики знаходиться людина як суб'єкт і об'єкт мовної діяльності. Сьогодні

семантика оперує такими термінами й поняттями, як «мовна картина світу», «концепт», «мовна особистість» тощо.

Дослідження базових емоційних концептів опирається на мовну картину світу, основним елементом якої є концепт. З лінгвокогнітивної точки зору поняття концепту розглядають учені О. Кубрякова, В. Дем'янков, М. Красавський. Так, О. Кубрякова вважає, що концепт як термін слугує для пояснення одиниць ментальних або психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини. На думку вченого, концепт – це «оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в людській психіці» [5, с. 90]. Отже, з лінгвокогнітивної точки зору концепт як операційна одиниця мислення – це спосіб і результат категоризації знання, оскільки його об'єктом є ментальні сутності, що мають означальні характеристики й утворення яких значною мірою визначається через абстрагування.

Образи світу й уявлення самої людини відображені в семантиці мови, у внутрішній формі самих висловлювань. На думку М. Одинцової, «образ людини в мовній картині світу – це концентроване втілення сутності тих уявлень людини про людину, які об'єктивовані всією системою семантичних одиниць, структур і правил тієї чи тієї мови» [9, с. 8].

В. Маслова вважає, що мовну картину світу маркує концепт, який відображає етнічне світовідчуття [8, с. 36], тому носій мови є одночасно репрезентантом певних концептуальних систем.

О. Кубрякова стверджує, що поняття концепту відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина під час мислення і які відображають зміст досвіду і знань, результатів усієї людської діяльності й процесів пізнання світу у вигляді деяких «квантів» знання [5, с. 178].

Сьогодні в лінгвістиці з'явилися різні підходи до розуміння концепту (когнітивний, культурологічний, психолінгвістичний), які базуються на загальному положенні: концепт – це те, що відображає зміст поняття [5, с.

31]. Учені виділяють різні типи структур представлення знань: схему, гештальт, скрипти і т. ін. Їх об'єднує те, що вони позначають сукупність інформації, яка зберігається в пам'яті людини й забезпечує адекватну когнітивну обробку стандартних ситуацій. Так, сценарії складаються із декількох актів або епізодів, кожний із яких поділяється на більш зручні одиниці, а їх значення залежать від культурних і соціальних факторів [13], [14].

Гештальт можна пояснити як цілісний образ, який сполучає почуттєві й раціональні елементи, динамічні й статичні акти певного об'єкта або явища (Ю. Караулов) [3]. Фрейм визначають як структуру даних для представлення стереотипної ситуації, особливо при організації великих обсягів пам'яті (З. Попова, І. Стернін, О. Кубрякова та ін.) [10], [5].

Для нашого дослідження найбільш цікавими є праці О. Вольф, на думку якої висловлювання, що описують емоційні стани людини, інтерпретуються у вигляді моделі відповідно до фрагментів внутрішнього світу людини. Їх можна представити як систему фреймів, до якої входять елементи відповідних ситуацій, зокрема емотивний стан людини: суб'єкт моделі, власне емоційний стан і його причина [1, с. 55].

А. Рябкова, досліджуючи емоції «радість» і «сум» у російській та німецькій мовах, вважає, що ментальна репрезентація лексичних одиниць має вигляд фреймів, які стійко функціонують у текстах, варіюючи вже існуючі фрагменти відображеної у свідомості дійсності, вибудовуючи нові структури, розширюючи смисловий супровід і збільшуючи обсяг домінантного смислу [11, с. 10].

У роботі, присвяченій дослідженню емоційних концептів у російській і німецькій лінгвокультурах, М. Красавський дає визначення лінгвокультурологічного підходу до вивчення репрезентацій емоційної сфери, який полягає в тому, що він дозволяє виявити особливості культурних домінант, у цілому специфіку будови психічного, внутрішнього, ментального

світу представників певної етнічної спільноти, мовного колективу, його менталітет [4, с. 5].

Дж. Лакофф і М. Джонсон запропонували використовувати метафоричний підхід до вивчення мовного вираження емоцій людини. На їх думку, емоції майже ніколи не виражаються безпосередньо, але завжди уподібнюються до чогось, тому дослідники описали їх за допомогою ієрархії метафор, у яких метафори нижчого порядку успадковують структуру метафор-«предків» [6, с. 387-415].

За допомогою лінгвопсихологічного підходу досліджують мовні репрезентації емоцій людини В. Дем'янков, Л. Воронін та ін. Предметом учених стала емоція, відображена в мові, лінгвістичний образ як елемент мовної картини світу. Так, мовознавці використовують когнітивні поняття «гештальт» і «мовні сценарії», які мають ментальне походження, але характеризують одиницю збереженої в пам'яті інформації з різних позицій. Гештальт підкреслює цілісність образу, сценарії представляють фрейм як розгорнену в часі певну послідовність епізодів [2, с. 29-36].

М. Степанюк, досліджуючи емоційні стани художнього персонажа в англійському жіночому романі, зупинилася на лінгвокогнітивному та гендерному аспектах вираження емоцій у художньому тексті. Вона виявила, що «феномен емотивності художнього тексту... характеризується складною лінгвокогнітивною природою», яка виникає в результаті взаємодії таких чинників: екстралінгвальних, жанрових, текстових, лінгвальних, лінгвокогнітивних та гендерних [12]. Науковець з'ясувала, що ключові емоційні концепти (радість, гнів, здивування, огида, страх) є гендерно маркованими, а тому це яскраво проявляється в когнітивній спрямованості світогляду британських письменниць.

С. Мандер, порівнюючи емоції та їх вербальну репрезентацію в українській та американській лінгвокультурах, з'ясував спільні та відмінні риси у вираженні та інтерпретації емоційних станів в обох мовних картинах світу. Він підкреслив, що кожна мова має власний лексикон на позначення

ключових емоцій, що складається переважно з іменників і прикметників, обидві мови не мають цілковитих еквівалентів номінацій емоцій, інтернаціональними емоціями є здебільшого негативні: страх, злість, смуток [7].

Отже, сучасні дослідження вербального вираження базових емоцій людини опираються на основні принципи антропоцентричного підходу. В основі антропоцентричної парадигми знаходиться людина як суб'єкт і об'єкт мовної діяльності, тому головними поняттями цього підходу є «мовна картина світу» і «мовна особистість». Мовна картина світу базується на концепті – національно маркованій сукупності досвіду і знань, результатів усієї людської діяльності й процесів пізнання світу. Висловлювання, що описують емоційні стани людини, інтерпретуються у вигляді моделі відповідно до фрагментів внутрішнього світу людини. Їх можна представити як систему фреймів, до якої входять елементи відповідних ситуацій, зокрема емотивний стан людини: суб'єкт моделі, власне емоційний стан і його причина.

Література:

1. Вольф О. М. Функціональна семантика оцінки – М.: Комкнига, 2006. – 158 с.
2. Демьянков В. З., Воронин Л. В., Сергеева Д. В., Сергеев А. И. Лингвопсихология как раздел когнитивной лингвистики, или: Где эмоция – там и когниция // С любовью к языку: Сб науч. тр. – М.: Наука, 2002. – С. 29-36.
3. Караулов Ю. Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети // Языковое сознание и образ мира: Сб. статей. – М., 2000. – С. 191-206.
4. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495 с.

5. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине 20 века // Язык и наука конца 20 века. – М., 1995. – С. 144-238.
6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
7. Мандер С. М. Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/50-2/8.pdf
8. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. – Минск: Тетра Системе, 2004. – 256 с.
9. Одинцова М. П. Языковые образы «внутреннего человека» // Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки (на материале русского языка). – Омск: ОмГУ, 2000. – С. 11-28.
10. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 2002. – 191 с.
11. Рябкова А. В. Лексико-семантическая таксономия фреймов «радость-печаль» (на материале русского и немецкого языков): автореф. дис. канд. филол. наук. – Тюмень, 2002. – 17 с.
12. Степанюк М. П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Херсон, 2016.
13. Abelson R. Constraint, Construal and Cognitive Science // Proceedings of the Third Annual Conference of the Cognitive Science Society. Berkeley: University of California, 1981.
14. May J. L. Between Rules and Principles: Some Thoughts on The Notion of «Metapragmatic Constraint» // Acta Linguistica Hungarica. – Budapest, 1992, v. 38 (№ 1-4).